

Slovenci v starem deželnem gledališči.

Spisal A. Trstenjak ¹⁾

starem deželnem gledališči, ki je stalo na mestu, kjer stoji danes »Tonhalle«, bila je leta 1789. prva slovenska predstava. Igrala se je takrat Antona Linharta veseloigra »Županova Micika« z jako velikim uspehom. Od te dôle, četudi se je zdaj pa zdaj slišala slovenska beseda na javnem odru, vendar do leta 1848. ne moremo govoriti o slovenskih gledaliških predstavah, ker jih sploh ni bilo. Šele leta 1848. je začelo »Slovensko društvo v Ljubljani« prirejati besede in gledališke predstave v starem deželnem gledališči; vendar ko je društvo nehalo delovati leta 1851., prestale so tudi gledališke predstave slovenske. Z narodno čitalnico ljubljansko so se zopet obudile predstave, a tudi čitalnica je smela malokdaj nastopiti v deželnem gledališči.

V njem se je ves čas samooblastno šopirila nemška muza, dočim je slovenska muza zaman trkala na vrata starega deželnega gledališča in prosila v njem vsaj oskromnega prostorčka zase. Ostati je morala pred vrati ter koperneti in dolgo čakati njega, ki bi ji odprl vrata v domačo hišo. Dramatično društvo, ki se je osnovalo leta 1867. z namenom, da bi prirejalo gledališke predstave ter ustanovilo v Ljubljani stalno slovensko gledališče, zahtevalo je energično vstopa v stari hram umetnosti. Toda tudi ono je dolgo trkalo zaman; mogočni Nemec je imel gluha ušesa za nas.

Dramatično društvo je vse svoje mlade sile uporabilo v to, kakó si osvoji hišo, do katere je imelo polno pravico. Koj v tretji seji osnovalnega odbora Dramatičnega društva dné 25. aprila 1867. leta je izrazil odbornik Dragotin Žagar željo, naj bi se brž ko mogoče igralo v deželnem gledališči. Upal je, kakor je upal vsak rodoljub, da se tej želji ne bodo upirali Nemci, saj je že leta 1865. dr. Janez Bleiweis izrekel v deželnem zboru isto željo, kateri je pritrčila večina tedanjega nemškega deželnega zbora kranjskega, namreč da se je edenkrat na teden sme igrati slovenski v deželnem gledališči. Upati je smel torej tudi odbor Dramatičnega društva, da se mu izpolni ta želja in da se mu ne bode kratila pravica igranja v deželnem zavodu.

¹⁾ Le-tá članek priobčujemo iz g. A. Trstenjaka prelepe knjižice »Slovensko gledališče v Ljubljani«, katero izdá »Dramatično društvo« v Ljubljani.

Ured.

Odbor se je dogovarjal in pogajal z deželnim odborom, kateri mu je z dopisom z dné 26. maja 1868. leta, števil. 1676. naznanil, da se je deželni odbor pogodil z vodjo nemškega gledališča takó, da podjetnik, to je nemški gledališki vodja, prepusti gledališče deželnemu odboru vsak mesec jedenkrat za slovenske gledališke predstave Dramatičnega društva proti temu, da óno dá nemškemu podjetniku polovico čistega dohodka tistega večera. Vzpričo tega se je Fran Ravnikar v imeni društva pogajal z nemškim podjetnikom Antonom Zöllnerjem, ki je imel jedini pravico dajati predstave v deželnem gledališču po pogodbi z deželnim odborom kranjskim, in je poročal, da je Zöllner volje prepustiti gledališče Dramatičnemu društvu jedenkrat na mesec za polovico čistega dohodka tistega večera. Zató se je pa Zöllner zavezal, da društvu brez vsakega povračila svojo dá pripravno gledališko obleko in tiste člane svojega orkestra, ki so v njegovi službi. Nemški vodja pa je bil še toliko oprezen, da je ustopil vsak dan razven sobote in nedelje, ki sta, kakor znano, dva najboljša gledališka dneva.

Odbor Dramatičnega društva je uvidel, da si ne more pridobiti deželnega gledališča, in je zató leta 1867. in 1868. prirejal svoje predstave v ljubljanski čitalnici. Istina je, da sta bili dve slovenski predstavi leta 1868. v gledališču, ali ti sta bili meseca maja, torej izven gledališke dóbe, ko je že odšel Zöllner s svojo družbo. Jedna teh predstav je bila dné 3. maja 1867. leta, druga pa dné 16. maja 1867. leta. Prvo je priredila čitalnica združena s Sokolom in Dramatičnim društvom.¹⁾

V 22. seji dné 2. junija 1868. leta se je posvetoval osnovalni odbor o tem, kakó naj odgovori deželnemu odboru. Seja je bila precéj živa. Odbornik Fran Ravnikar je rekel, deželnemu odboru naj se odgovori, da se to, kar dovoljuje deželni odbor, zdi Dramatičnemu društvu »strašno kumerno« in da odbor ne sme biti zadovoljen s to ponudbo. Odbornik Peter Grasselli se je odločno izjavil, naj se ta stvar poroči prvemu občemu zboru in naj se tam reče, da društvo ne bode nikakor igralo pod pogoji, kakor jih je sklenil deželni odbor v pogodbi s Zöllnerjem. Društvena naloga ni delati tlako; po predlogu deželnega odbora bi delali le sramotno tlako. Zaradi teh izjav je sklenil odbor Dramatičnega društva predložiti vso stvar prvemu občemu zboru in si je izvolil v to poročevalca Ivana Murnika.

¹⁾ Prva društvena predstava je bila v čitalnici dné 24. oktobra 1867. Četrta društvena predstava je bila dné 15. marca 1868. Igral se je »Inserate«; sodelovali so: Koblar, Grasselli, Valenta, Nolli, Lesjak, Hohnova, Prelihova in Brusova.

Ta obči zbor je bil dné 21. junija 1868. leta. Poročevalec Ivan Murnik je pojasnil odborovo stališče, da društvo ne more vzprejeti rečene ponudbe. Le jeden odbornik si je tolmačil stvar nekoliko hladneje, kar je pa Frana Levstika takó razgreló, da je rekel: »Strmèč stoji obči zbor pred ponudbo deželnega odbora, ki se daje društvu, katero je važnejše, nego je čitalnica, Sokol in celó Matica. Dramatičnemu društvu je namen gojiti in spešiti najplemenitejšo umetnost, dramatiko. Ves svet čisla národe, ki so dospeli v tej umetnosti do visoke stopinje in so vzgled drugim národom. Mi nečemo nikogar preganjati, nikomur kratiti pravice, temveč zopet ponižno in pohlevno prosimo prostorčka v hiši, ki je naša. Naš národ slovenski prosi dóma v svoji lastni hiši. Da bi slovenska muza delala tlako nemškemu vodji, da bi mu mi plačevali še davek za to, tega ne. Če moramo plačevati za milost, ki se nam izkazuje, davek v hiši, ki je naša, ostanemo rajši pred vrati. Dramatično društvo mora imeti ta ponos, da izrecno neče stopiti v hišo s takimi pogoji.« Ta govor Levstikov je bil burno vzprejet. Pri glasovanji je bilo 28 članov za predlog poročevalcev, 2 pa zoper njega.

To izjavo občega zbora je naznanil odbor Dramatičnega društva deželnemu odboru. Da odbor ni imel uspeha, umeje se samó ob sebi. Zató je društvo prirejalo predstave v čitalnici, katera je svojega otroka ljubeznivo čuvala.

Prvo in drugo leto svojega obstanka (od 1867. leta malone do konca 1869. leta) torej ni igralo Dramatično društvo v deželnem gledališči.¹⁾ Šele tretje leto (1869./70.) je dovolil deželni odbor, da sme društvo uporabljati deželno gledališče po jedno nedeljo na mesec. Društvo si je to pravico izkoristilo in je priredilo prvo svojo redno predstavo v deželnem gledališči dné 10. oktobra leta 1869. ter je s tem dnevom položilo temeljni kamen daljšemu razvoju slovenskega gledališča. Predstava se je otvorila s prologom, in igrala se je igra »Inserat«. To leto je igralo društvo 11krat: 9 predstav je priredilo v deželnem gledališči, 2 pa v čitalnici.

Slovenske predstave so takó močno navdušile občinstvo, da je vse vrelo v gledališče in je bilo oduševljenje splošno, kakor leta 1848. Pri predstavi dné 21. novembra 1869. leta je bilo gledališče popolnoma natlačeno in ljudje so iz preddvora gledali v gledališče, drugega občinstva pa je bilo vse polno na cesti. Le osem demonstrativnih

¹⁾ Fran Gerbič je priredil v gledališči dva koncerta, in sicer dné 3. in dné 16. maja 1868.

lož je bilo praznih. Kakor so bili Slovenci oduševljeni, prav takó so bili nemški posestniki lož zagrizeni ter niso svojih lož marali dati Slovincem v porabo niti za drag denar. Nekova znana gospá n. pr. je rekla, da niti za tisoč goldinarjev ne dá svoje lože Slovincem.

Poleg slobodne uporabe gledališča je dobilo društvo še denarno podporo od deželnega zbora in dovoljenje, da smé prihodnje leto (1870./71.) igrati po trikrat na mesec. Marsikateri rodoljub je dvojil o tem, da bi društvo moglo prirejati po tri predstave na mesec. In vendar je priredilo v dôbi od dné 2. oktobra 1870. leta do dné 30. aprila 1871. leta vkupe 23 predstav ter je na ta način najsijajneje preverilo dvojiljivce, da se z dobro, vztrajno voljo doseže mnogo, če ne vsega.

S prošnjo z dné 18. septembra 1868. leta je prosilo dramatično društvo podpore in je svojo prošnjo utemeljilo s tem, da se iz deželnega zaklada vsako leto obilo podpira nemško gledališče; zató naj deželni zbor tudi národnemu zavodu ne odreče podpore. Nató je odgovoril deželni odbor z odpisom z dné 14. marca 1869. leta, št. 833., da ima, kar se tiče podpore za slovenske igrokaze po sklepih deželnega zbora kranjskega XIII. seje dné 18. septembra in XXI. seje dné 3. oktobra 1868. leta deželni odbor nalogo, poročati slavnemu deželnemu zboru v prihodnji zborbi, kakó se obračaj za leto 1869./70. podpora iz domestikalnega zaloga za obstoječe gledališče in za slovenske gledališke stvari in da se je deželnemu odboru pri pogajanji z gledališkimi najemniki za leto 1869./70. kolikor mogoče ozirati na Dramatično društvo. Za prirejanje slovenskih predstav je imelo to toliko uspeha, da je društvo za leto 1869./70. dobilo pravico igrati po jedenkrat na mesec v deželnem gledališču, le kar se tiče denarne podpore, ni se mogel najti način, kakšno podporo naj bi dal deželni odbor Dramatičnemu društvu. Deželni odbor je vprašal z dopisom z dné 14. marca 1869. leta, šte. 833., naj društvo pové, kateri način podpore bi več koristil Dramatičnemu društvu, ali razpis nagrad za izvirne slovenske igre, ali za prevode, ali za napravo gledališke šole. Na ta dopis je odgovorilo Dramatično društvo z dopisom z dné 5. julija 1869. leta, da je društvu prvi in končni namen ustanovitev stalnega národnega gledališča v Ljubljani in da mu je v do-sego tega namena treba prvič dobrega igralnega osebja in drugič zanimljivega repertoarja. Društvo je dalje naznanilo, da se otvori dramatična šola, v kateri se bodo izobražale mlade moči za igranje; a da se pomnoži slovenski repertoar, naj slavni deželni odbor razpiše darila za dramatične umotvore slovenske, in sicer dve darili za izvirna

dela, dve pa za prevode, toda le slovanskih izvornikov, in naj se presojevanje iger prepusti Dramatičnemu društvu.

Dramatičnemu društvu je priskočil v tem na pomoč dr. Valentin Zarnik in je v seji deželnega zbora kranjskega dne 22. septembra 1869. leta predlagal, naj deželni zbor dovoli Dramatičnemu društvu podpore 1600 gld., in sicer:

1) 500 gld. za vzdrževanje učilnice; deželnemu odboru naj se naloži, naj pozorno gleda, kakó se rabi ta podpora in naj poroča o njenih nasledkih v prihodnjem zasedanju; 2) za 1100 gld. naj se razpiše 6 daril: a) 250 gld. za izvorno žaloigro, b) 250 gld. za izvoren igrokaz; (predmeta tema igrama morata biti iz slovenske ali obče slovanske zgodovine ali iz slovanskega življenja); c) 250 gld. za opereto; č) 200 gld. za opereto; d) 75 gld. za libreto; e) 75 gld. za libreto.

Gledé tega je predlagal deželni odbor, naj se Zarnikov predlog vzprejme s pristavkom, da razpisne pogoje sestavi deželni odbor, kateremu bodi tudi naloga, prisoditi darila po nasvetu zvedencev, katere deželni odbor sam izvoli in povpraša. Z dopisom z dne 3. februarja 1870. leta, števil. 4637. je naznanil deželni odbor društvu, da je bil Zarnikov predlog vzprejet s pristavkom deželnega odbora, in je naročil Dramatičnemu društvu, da pred začetkom prihodnje zborbe natanko poroča o nasledkih te podpore, sôsebno o gledališki učilnici.

Dramatično društvo je razpisalo darila. Došlo mu je 11 iger, te je predložiło deželnemu odboru, kateri jih je vrnil društvu s prošnjo, naj odbor pregleda igre ter natanko utemeljene razsodbe predloži deželnemu odboru. Presoditi 11 iger in predložiti spisane razsodbe je bilo samó na sebi ogromno delo, takó da je odbor mogel te razsodbe predložiti šele dne 13. novembra 1872. leta. O tej priliki nam je omeniti, da je bil izvrsten in vesten presojevalec prof. Josip Stritar, ki je pisal obširne kritike in jih pošiljal društvu. Sploh se je g. Stritar zeló brigal za razvoj naše dramatike in je v svojem »Zvonu« poročal o vsem, karkoli se je pojavilo na dramatičnem polju. Dajal je dobre svete društvu in pisateljem. Na podlagi presoje je priporočil odbor odboru deželnemu odboru izvorno tragedijo: »Zeta carja Lazarja«, ki je bila med vsemi najboljša. Deželni odbor ni nobeni igri prisodil darila, in je sploh prvo darilo dobil g. Anton Foerster za svojo opereto »Gorenjski slavček«. Podeljeno podporo 1600 goldinarjev je porabilo društvo za vzdrževanje dramatične učilnice, za nakup iger, spevoiger, muzikalij; sploh so se ž njo poravnali troški slovenskih gledaliških predstav.

To razmerje med deželnim odborom in Dramatičnim društvom ni bilo prav osnovano. Že to, da se je deželni odbor postavil za dramaturga Dramatičnemu društvu, ni moglo vplivati koristno. Vsi pogovori med deželnim odborom in društvom so se vršili pismeno, ne ustno, kar je bilo vzrok, da se je presojevanje iger zavlačevalo od leta do leta. Društvo je za vsako malenkost, radi katere se je moralo obrniti do deželnega odbora, moralo vložiti pismeno prošnjo, kar je sevéda znatno oviralo vse poslovanje in delovanje. Ako je n. pr. prosilo igralnega dné, moralo ga je prositi pismeno in tudi čakati pismenega odloka.

Toda ne samó za dramaturga, tudi za gospodarja se je postavljaj deželni odbor, zakaj nakazoval je podporo le dramatičnim namenom, to je iz večine le za nagrade izvornih iger, in če je društvo naročilo kakovo igro pri knjigotržci, moralo je to naznaniti deželnemu odboru; dà, deželni odbor je z dopisom z dné 21. oktobra 1879. leta, šte. 6020. (Deschmann) celó zahteval, da mu Dramatično društvo naznani, katera dramatična dela naj bi se kupila za pomnožitev knjižnice Dramatičnega društva. Leta 1880. n. pr. je moralo društvo poročati, katera dela so se naročila pri Kleinmayr & Bambergu za vsoto 100 glđ.! Ko je Dramatično društvo leta 1879. (z vlogo z dné 20. decembra) prosilo nagrade za razpis resnega igrokaza, poročal je deželni odbor z dopisom z dné 24. aprila 1880. leta, šte. 324., (deželni glavar je bil takrat Kaltenegger), da je deželni odbor sklenil v svoji seji dné 26. marca 1880. leta: resni igrokaz mora biti vzet le iz kranjske, ali pa iz avstrijske zgodovine, ne pa iz slovenske ali slovanske zgodovine, kakor je želelo društvo. Deželni odbor je odločno dostavil, da ostane pri tem sklepu. Kaj je bilo komu do razvoja slovenske dramatike! Znamo, da nas niso marali, ali da bode deželni odbor s takimi nazori stopil pred svet, tega gotovo ni pričakoval nihče, zakaj večno se je osmešil, zahtevajoč, da pesnik ne smé snóvi svojim delom zajemati iz slovenske zgodovine!

Da je društvo sploh kaj storilo za gledališke predstave, zahvaliti se je temu, ker je imelo že prva leta delaven odbor. Na čelu društva je bil mož, ki je pač najbolje védel, česa je društvu treba; mož, ki je kot izboren igralec storil mnogo za povzdigo slovenskega gledališča. Ta mož je g. Peter Grasselli, sedaj župan stolnega mesta Ljubljane. Njemu na strani je bil tajnik g. Josip Noll, operni pevec in sedaj sotrudnik »Slovenskega Naroda«, ki je zeló marljivo oskrboval društvena opravila od početka društva do leta 1874. Taka

močna stebra slovenske dramatike sta bila pač trdna zaslomba mlademu društvu. Delovala sta kot odbornika in sodelovala kot igralca.

V početku prvega navdušenja za slovensko gledališče so se oklenile društva dame in gospodje, mlade rodoljubke in mladi rodoljubi. Vojteh Valenta, Anton Foerster, Schantel in Stöckl so vodili glasbeni del; mlade rodoljubke so igrale in pele iz večine brezplačno; takisto rodoljubi. Le vzpričo take požrtvovalnosti se je moglo razvijati društvo. Iz prve dōbe imamo Ivana Medena, Brusovo, pevko Antonijo Rusovo, igralko Ivanko Jamnikovo, Cilko Podkrajškovo, Odijevo, Pavlino Namretovo, igralce Pereg. Kajzela, Julija Šušteršiča, Frana Schmidta, Juvančiča, Drahslerja, Coloretta in mnogo drugih odličnih rodoljubov. Po pravici smemo reči, da ni iz prejšnje dōbe danes rodoljuba v Ljubljani, ki bi se ne bil poskusil na slovenskih deskah. Na slovenskem odru je vzrasla g. M. Nigrinova, ki je danes prva igralka srbskega gledališča v Belem Gradu. Pa tudi ogromno je bilo iz početka igralno osebje. Takó je n. pr. leta 1868. imelo društvo 16 igralcev in 14 igralk = 30, leta 1869. 19 igralcev in 12 igralk = 31, leta 1870. 36 igralcev in 28 igralk = 64, leta 1871. 46 igralcev in 22 igralk = 68. S takim aparatom je moglo društvo uspešno delovati. Garderobo je dobivalo iz Zagreba od narodnega gledališča posredovanjem pokojnega Frana Erjavca, ki je bil takrat profesor v Zagrebu. Vender se je skoro pokazalo, da takšen požrtvovalen aparat, kakor je dober, vender ni tak, kakeršnega potrebuje gledališče. Od brezplačnih igralcev se ne more zahtevati, da bi igrali, kadar bi društvo hotelo, zategadelj je mislilo društvo angaževati stalno osebje z mesečno plačo in skrbeti za to, da bi se kolikor mogoče večkrat igralo; toda prav v tem pogledu je naletelo na silne zapreke.

Kakor sem že omenil, prvi dve leti ni društvo moglo izposlovati niti toliko, da bi vsaj po jedenkrat na mesec igralo v deželnem gledališči. Šele tretje leto (1869./70.) je smelo igrati po jedenkrat na mesec. Za dōbo od dné 1. septembra 1870. leta do cvetne nedelje 1871. leta je prosilo društvo 4 predstav na mesec, a deželni odbor je dovolil z dopisom z dné 26. marca 1870, šte. 1285. (deželni glavar Wurzbach), da smé Dramatično društvo igrati vsak mesec le trikrat, in sicer dve nedelji (ali dva praznika) in delavnik, ki si ga izvoli odbor. Istočasno je naznanil deželni odbor, da je skrajšal obrok, v katerem mu društvo naznanjaj svoje predstave, na jeden teden pred vsako predstavo. Dramatično društvo je imelo pravico do vseh sedežev, le do lož ne in ne do 10% od drugih predstav, danih na dan sloven-

skih predstav. Dramatično društvo je torej smelo rabiti gledališke prostore, izvzemši lože gledališkega zaklada, katere je dobival nemški vodja v porabo tudi za slovenske predstave, zaradi tega je imelo društvo vsako leto škode do 300 gld., nemškemu podjetniku pa iz tega ni izviral nikakeršen dobiček. Že leta 1869. in potem vsako leto je prosilo Dramatično društvo, naj mu deželni odbor ónih 13 lož, ki jih je imel gledališki zaklad, prepusti za slovenske predstave. Nemci itak niso zahajali k slovenskim predstavam, in svojih lož nemški najemniki, četudi so jih prosili Slovenci, niso hoteli dati za nobeden denar za slovenske predstave, takó da so bile lože pri slovenskih predstavah iz večine prazne. Kakó malo je bil deželni odbor naklonjen Dramatičnemu društvu, oziroma slovenskemu gledališču, vidi se iz tega, da je Dramatično društvo dolgih šest let zaman prosilo lož deželnega zaklada, zakaj šele 1874. leta je dovolil deželni odbor, da smé Dramatično društvo rabiti rečene lože pri slovenskih predstavah. S tem je doseglo društvo vsaj nekaj.

(Konec prihodnjič.)

Okolo svetá.

Potopisne črtice. Spisal A. Dolenec.

(Dalje.)

Iz Aucklanda smo napravili lep izlet v Rotoro h gorskim vrelcém. Vozili smo se po železnici mimo mnogih vasíj in nekaterih ugaslih ognjeníkov. V Merceru smo obedovali. Okolica je zeló pusta in žalostna. Senožéti pokriva ognjeníško kamenje; videli smo tudi nekaj čed ovác in goveje živine. Pot nas je privédel čez največjo reko Nove Zelandije, Waikato, ki je malone takó široka, kakor je naš Dunav. Waikato izvira v jezeru Tampo in se izliva v mórje na zapadnem obrézji Severnega otoka blizu mesta Aucklanda. Po nji plovejo tudi večje ladje, toda odkar gradé železnice in boljše ceste, izgubila je malone ves pomen. V Rangiriri, postaji pred Oxfordom, videli smo prve tetovirane Maorce, kateri so nam mimo drugega ponujali divjáčino. Ob 6. uri zvečer smo dospeli v Oxford, jako dolgočasen kraj. Nobenega drevesa ni videti,

9.

Ah debi li Herodefh
 Mojga vmoril ne bil,
 Med otrozih nedolsbnihi
 Debi konzhan ne bil,
 Bi hotla bit vefela,
 En' vupanje b' ymela
 En' merslu vupanje,
 Oje, je, vupanje!
 Al strah me ję, de she
 Moj lubi vmorjen je.

10.

Zhe vendar nei Herodefh
 Mojga lubga vmoril,
 Taku falil ne bodefh
 Kdur bofh mene dobil:
 Sim she mlada diviza,
 Neimam she došti lejt,
 Ne vezh ked sheftdeset
 Le sheftdeset jen pet,
 Kdur zhe mene dobit
 Nesmei dvejt lejt star bit.

11.

Letu moje sgodifhe
 Nei k' enmu navku bo
 Sa vse mlade deklizhe
 Ktire v' lejtah zvedo,
 Deb ne ble sapelane
 Pogledajte sdei name,
 Jen spremifhluje vse
 Tu terplenje moje,
 Sposnajte kai terpi
 Ktira fama leshí.

12.

Deklizhi pofhlufhajte!
 V' fantah f' ne sbireite,
 Roke ym rade dajte
 De ne saftaraste!
 Kir hujfhga nei na fveiti,
 Ked tu, mosha ne imeti,
 Jest neimam ga, oje!
 Lubesen pezhe, shęę!
 Mogozhe nei letú
 Deb v' pekli hujfhi blú.

(Konec prihodnjič.)

Slovenci v starem deželnem gledališči.

Spisal A. Trstenjak

(Konec.)

Za gledališko dôbo 1871./72. je prepustil deželni odbor gledališče vsak mesec štirikrat za slovenske predstave, in sicer dve nedelji ali dva praznika in dva delavnika. Pravico dneve določevati si je pridržal sam. Ker Dramatično društvo ni dobilo ónih 13 lož gledališkega zaklada, prosilo je, naj se mu prepustita vsaj óni dve loži, kateri ima vsak gledališki podjetnik. Društvo ni dobilo niti teh lož! Tega leta (1871./72.) je priredilo društvo 32 predstav.

Šesto leto svojega obstoja, t. j. za dôbo 1872./73., imelo je Dramatično društvo deželne podpore 2400 gld. in je prosilo igrati šestkrat na mesec, toda deželni odbor mu je dovolil igrati le štiri-

krat, in sicer dve nedelji ali dva praznika in dva delavnika. Pravico določevati dneve si je zopet pridržal sam. Društvo je moralo vsako predstavo teden dni naprej napovedati deželnemu odboru; imelo je pravico do sedežev, ali da bi se prepustile deželne lože društvu v porabo pri slovenskih predstavah, tega pri tedanjih razmerah (deželni glavar je bil Auersperg) deželni odbor ni mogel dovoliti. V obče je omeniti, da več kot štiri dneve na mesec deželni odbor nikdar ni dal Dramatičnemu društvu, pač pa se je zgodilo, da deželni odbor, dokler je bil sestavljen iz Nemcev, ni bil nikdar prijazen Slovincem in je pozneje skrčil podporo in dneve slovenskemu gledališču. Vseh slovenskih predstav je bilo to leto 34. Društvo je imelo 9 angaževanih igralcev; ostalim so se določevale igralne nagrade. Brez nagrade je sodelovalo 5 igralnih močij.

Šesto društveno leto je bilo usodno. Na občem zboru leta 1873. (meseca junija) je poročal blagajnik g. Dragotin Žagar o denarnem stanju in omenil, da so društvena pasiva narasla na 900 gld. in da kaže vestno sestavljeni proračun strahoviti nedostatek 4668.23 gld. Tolažil je obči zbor, da med proračunske dohodke ni vzprejeta deželna podpora, katera je iznašala za minulo leto 2400 goldinarjev in katere se je nadejati društvu tudi v prihodnje ter da še ni všteta zaostala društvenina, vendar se kaže deficit 1700 goldinarjev.

Bližala se je torej katastrofa, ki je hotela uničiti vse, kar je storilo društvo v petih letih. Vender je imel odbor mirno vest, ker je ni sam zakrivil. Deficit je nastal iz finančne krize tega leta; vseobči „krah“ je vplival na to, da so bile predstave slabše obiskane. Vsakdo bi pričakoval, da pomore dežela mlademu društvu na noge, in vender se to ni zgodilo. Društvo si je moralo pomagati samo. Osnovel se je podporni odbor, ki je imel nalogo podpirati sposobne moči slovenskega gledališča v poletnem času in izučiti kolikor mogoče novih močij. Ta odbor je ustavil to svoje delo in je razpisal národno subskripcijo po vsi Sloveniji. Apeloval je na rodoljubno slovensko razumništvo, da s prispevki otmè društvo gotove pogube, in razposlal najodličnejšim rodoljubom nad 500 pisem, da pristopijo Dramatičnemu društvu. Odbor je mislil celó napraviti aréno, kjer bi se igralo poléti ter bi se také povečali dohodki, da bi se zavod, ustanovljen s tolikimi žrtvami, vzdrževal častno tudi v bodoče.

Poziv slovenskim domorodcem je imel sijajen uspeh. Vsi domorodci brez razločka stanú in politiškega mišljenja so polagali darove na Talijin žrtveník, in také je bil v treh mesecih deficit poravnán,

društvo pa oteto propada. Društvo si je oddehnilo, storilo je sveto svojo dolžnost, ker se je na vso moč trudilo ohraniti do boljših časov to malo trohico narodne ravnopravnosti v deželnem gledališči kranjskem. Po vsi Sloveniji se je nabralo do 1800 goldinarjev, toda na ónih 500 vabilnih pisem sta pristopila društvu le dva nova člana, in blagajnikova želja, da bi imelo društvo vsaj tisoč zanesljivih podpor-
nikov, ni se izpolnila, žal, da ostane bržkone tudi dalje *pium desiderium* vseh blagajnikov Dramatičnega društva!

V gledališki dóbi 1873./74. je priredilo društvo v deželnem gledališči 31 predstav; imelo pa je deželne podpore 2400 gld. Igralnih močij je bilo angaževanih 7, ostalim so se dajale igralne nagrade. Brez nagrade je sodelovalo 7 igralnih močij. Kakor prejšnja leta, darovali so društvu tudi to leto in pozneje nekateri rodoljubi knjige in garderobo.

V dóbi 1874./75. je izgubilo društvo več dobrih igralnih močij, vender je priredilo 30 predstav. Igralo je štirikrat na mesec. Dasi je bilo deželne podpore 2400 gld., vender se je borilo z velikimi težavami. Podporni odbor, ki je vzdrževal dramatično šolo, moral je v ta namen nabirati doneske to leto in prihodnja leta. Zunanji člani niso plačevali društvenine, in poleg tega slovensko občinstvo ni več takó marljivo hodilo k slovenskim predstavam, kakor je bila navada v prvih letih; prav to pa je bilo največ krivo, da je jelo Dramatično društvo bolehati na deficitu. Igralnih močij je bilo angaževanih 6, ostalim so se dajale nagrade. Brez nagrade je sodelovalo 18 igralnih in pevskih močij.

Zaradi spopolnitve igralnih močij so se pričele v dóbi 1875./76. predstave šele meseca novembra 1875. Društvo je napravilo predstav 28. Dežela je dala podpore 2400 gld. in 200 gld. kot nadomestilo za 13 gledaliških lož. Podporni odbor je nabral za vzdrževanje dramatične učilnice 130 gld. Igralnih močij je bilo angaževanih 7 in 1 kapelnik, drugi so dobivali nagrade; nekoliko jih je sodelovalo brezplačno.

Nič ugodneje se ni pričela gledališka dóba 1876./77. Predstave so se zavlekly do meseca novembra 1876. leta in to zaradi obravnav s posamičnimi igralnimi močmi, s katerimi so se morale skleniti take pogodbe, da niso preobčutno zadele društva in da so ugajale sodelujočim osebam. Predstav je bilo 25, deželna podpora je znašala 2400 gld., namestek za 13 gledaliških lož 171 gld. 62½ kr. Podporni odbor je nabral 130 gld. 80 kr. Igralnih močij je bilo angaževanih 6 in 1 kapelnik.

V dôbi 1877./78. so bile angaževane samó 3 igralne moči in kapelnik. Stari igralci so odhajali, novi niso mogli hitro napredovati, in takó je odbor težko nadomeščal stare sile. Hvalno je torej omeniti g. Juvančiča, ki je več let brezplačno igral, in g. Antona Jelčnika, ki je takisto več let igral brez nagrade in vodil režijo ter je bil zató močan steber slovenskemu gledališču. Predstav je bilo 23, deželne podpore 3400 gld. in namestka za 11 gledaliških lož 241 gld. 23 kr. Podporni odbor je tudi nabral znatno vsoto (139 gld. 21 kr.). Igralnih močij je bilo angaževanih 3, drugi so igrali proti nagradi, malo njih brezplačno. Veliko podpornih članov je izstopilo, zakaj odbor je izbrisal vse óne, ki so bili z letnino že mnogo let na dolgu.

Do sedaj je Dramatično društvo vsaj častno životarilo poleg podpore deželnega odbora. Toda društvo je zadel še hujši udarec nego leta 1873. Deželni zbor kranjski je skrčil leta 1878. podporo na 1000 gld. in takó zadal smrtonosen udarec slovenskemu gledališču. S takó majhno podporo društvo ni moglo plačevati igralcev in zató je koncem meseca septembra leta 1878. odpustilo vse glavne igralne moči. Takó sta ostavila slovenski oder: Fran Schmidt in Dragojila Odijeve; kapelnik in pevovodja Stöckl je šel že prejšnje leto iz Ljubljane; poslovala sta se od slovenskih desák Vincencij Vizjak in Josip Paternoster; Cilika Podkrajškova je umrla leta 1879., mladi igralci pa, ki so kàj obetali, porazšli so se. Takó društvo leta 1878./79. ni priredilo nobene javne predstave. Deželni odbor pa je skrčeno svojo podporo še posebe krstil z naslovom: »v podporo slovenskih literarnih in dramatiških namenov«, in sicer 600 gld. slovenskim dramatiškim igram,¹⁾ 300 gld. za tisek, 100 gld. za društveno knjižnico. Kakor se vidi, za predstave niti vinarja ne! Dramatično društvo si ni vedelo pomagati drugače: pogajalo se je z Ludwigom, ravnateljem nemškega gledališča v Ljubljani, ali bi ne nadaljeval slovenskih predstav, če mu Dramatično društvo za ta čas prepustí svojo garderobo, knjižnico, svoje lože in jeden del deželne podpore. Nemški vodja je to ponudbo velikodušno odklonil.

Takó je bil uničen trud prejšnjih let. One igralne moči, kar si jih je društvo vzgojilo, porazgubile so se; slovensko gledališče je bilo brez igralcev, in ako je hotelo Dramatično društvo misliti na predstave, moralo je pričeti iz nova z diletanti.

¹⁾ Odbor je razpisal nagrado 600 gld. slovenskim dramatičnim igram, in sicer 400 gld. za večjo dramo iz kranjske ali sploh avstrijske zgodovine — to je bil pogoj deželnega odbora — in 200 gld. za najboljšo veseloigro.

In te bridke izkušnje si ni moglo prihraniti! Po dolgem odmoru se je zbralo okrog njega nekaj novih igralnih močij (Cerar, gospá Gutnikova, E. Skabernè, Gutnik, Gizela Nigrinova), priskočile so mu na pomoč starejše moči: A. Jeločnik, Valenta-Brusova, P. Kajzel, Namretova. Toda starejše moči so skoro odstopile, takó da so se predstave od leta 1880 do leta 1883. prirejale zgolj z diletanti. Prva diletantska predstava je bila dné 11. januvarija leta 1880., in vsega skupaj so bile tega leta le 3 predstave. Od ónih 1000 gld., dovoljenih za leto 1880., izplačalo se je društvu le 400 gld. Poleg tega je treba omeniti, da se je slovenskega občinstva ljubezen do Dramatiškega društva močno ohladila.

Hudo je zadelo Dramatično društvo tudi to, da je smelo igrati le dvakrat na mesec. Deželni odbor je jemal polagoma nazaj, kar je dal nekoliko prej, ker mu je bil očiten namen ne podpirati slovenskega gledališča.

Slovenske predstave so bile v tem času redke. Leta 1880./81. jih je bilo 4, leta 1881./82. 10, leta 1882./83. 6, leta 1883./84. 13, leta 1884./85. 12, leta 1885./86. 13. Ker je moralo vse nazadovati, ni se nam čuditi, da čitamo leta 1881. imena slovenskih igralcev na nemško-slovenskem, torej dvojezičnem gledališkem listu.

V takih okoliščinah je čisto umevno, da se je ljubezen občinstva do Dramatičnega društva močno ohladila, saj ni moglo društvo, kateremu so vrat zadrgnili, dajati občinstvu tega, kar je želelo. Deželni odbor je videl dobro in ker ni precèj nakazati vse óne neznatne podpore, pozval je društvo z dopisom z dné 23. novembra 1880. leta, št. 5836., da bi bilo jako primerno, če izdá društvo dobro knjigo zabavne ali poučne vsebine, ali pa, če se dá nagrada nadarjenemu domačemu pisatelju, da bi izdal znanstveno delo. V ta namen bi dovolil deželni odbor nagrado 600 gld., katera vsota je ostala po odštetih 300 gld. za izdavanje knjig in po odštetih 100 gld. za knjižnico od podpore za leto 1880. temu (Dramatičnemu) društvu odmerjena! Kakó napačno! Bilo bi pač bolje, da se je deželni odbor s tem dopisom obrnil do Matice Slovenske!

Na rečeni poziv je predlagalo Dramatično društvo z dopisom z dné 9. septembra 1881. leta, št. 5107., da bi se ta podpora podelila kot nagrada pisatelju, ki spiše slovensko poetiko. Najprimernejši društvenim nameram bi bil estetiški spis o dramatični poeziji sámí. Toda tak spis bi bil premalo obširen in bi se premalo opiral na slovensko dramatiško književnost, katere je le malo. Z druge strani pa živo potrebuje naša književnost take knjige, iz katere bi sósebnó mladina

srednjih šol zajemala estetiški pouk o vsi poeziji. Odgovoril je deželni odbor, da se mu zdi važneje to, kar je izrekel že prej, nego izdava poetike; vendar da ustreže želji društva, privoli temu in izrazi željo, naj odbor brž ko mogoče najde in imenuje pisatelja, ki naj predloži natančen načrt namerjane slovenske poetike. V tem zmislu se je vršilo dopisovanje, pisarilo se je vse leto, za gledališče pa se ni storilo nič, in poetika se tudi ni izdala.

Z dopisom z dné 21. oktobra 1879. leta štev. 6020. je naznanil deželni odbor, naj se razpišejo nagrade za slovenske igrokaze, kateri se mu morajo predložiti v presojo. Dramatično društvo je razpisalo darila, oglasili so se pisatelji z izvornimi igrami, katere so se izročile deželnemu odboru. Takó se je deželni odbor zopet postavil za dramaturga slovenskemu gledališču, društvo pa se je moralo baviti s stvarmi, ki so ga odvracale od pravega namena. Nasvetovalo je, naj deželni odbor določi nagradi dvema relativno najboljšima igrami. In kaj je storil deželni odbor? Dal ni nobene nagrade, in slovenski pisatelji so odšli prazni.

Kakor ves národ slovenski, dohitela je tudi Dramatično društvo bridka izguba. Umrla sta dva zaslužna možá za slovensko dramatiko: Josip Jurčič in dr. Janez Bleiweis. Smrt je tudi pokosila marljivega prelagatelja Viktorja Eržena. Kakor sem že omenil, prepustil je deželni odbor gledališče Dramatičnemu društvu za dôbo 1882./83. le dvakrat na mesec, jedno nedeljo in jeden delavnik. Žalujé je vzprejelo društvo to na znanje, viděč, da se mu kraté pravice jedino le na dobiček nemškemu gledališču. Deželni odbor je krčil predstave, manjšal podporo in je leta 1882. predlagal slovensko poetiko! Polemizoval je z odborom Dramatičnega društva o tem, ali naj se spiše po vzgledu Gottschallove ali Minkwitzeve poetike, in je končno, ker se ni mogel ogreti za poetiko, opozoril odbor na izdajo popolne zbirke slovenskih národnih pesmij, in sicer ako mogoče s pojasnjevalnimi pristavki! Za to delo bi bil pripravljen dovoliti veliko večjo podporo nego za izdajo poetike. Prekaristično!

Deželni odbor je dovolil društvu z dopisom z dné 30. novembra 1883. leta dve predstavi na mesec, z dostavkom, da se mora Dramatično društvo zaradi slovenskih predstav vsak mesec toliko prej sporazumeti z vodstvom nemškega gledališča, predno se obrne na deželni odbor zaradi dovoljenja in predno mu naznani dneve slovenskih gledaliških predstav, da deželni odbor lahko napové dovoljene dni sloven-

skih predstav vodstvu nemškega gledališča osem dni prej. Kakor vidimo, vrnili so se Zöllnerjevi časi. Slovenski dramatiki ni bilo pričakovati ničesar dobrega v starem deželnem gledališči. Dramatično društvo se ni držalo górenjega navodila, in zató ga je deželni odbor z dné 30. oktobra 1886. leta opozoril na pogodbo z ravnateljem Schulzem: »Bezüglich der für slovenische Vorstellungen reservierten Tage wird bestimmt, dass dieselben so rechtzeitig vom Dramatischen Verein im Einvernehmen mit dem Theaterdirector Julius Schulz dem Landesausschusse in Vorschlag zu bringen sein werden, auf dass der Landesausschuss dem Unternehmer dieselben stets 3 Tage vorher definitiv bezeichne, damit die Unternehmung in der Eintheilung des Repertoires nicht beirrt werde.«

To so bili prežalostni časi za slovensko gledališče! Toliko zaprek od vseh strani, takó malo naklonjenosti od nemških deželnih odborikov, da mora človeka srce boleti. To bridko razmerje je trajalo do usodnega dné 17. februarija 1887. leta, ko je pogorelo gledališče, v katerem niso Slovenci smeli igrati, kolikorkrat so želeli! Pogorele pa so tudi pravice nemških posestnikov lož.¹⁾ Nemško gledališče od ónega časa ni imelo pravega zavetišča v Ljubljani, Dramatično društvo pa se je preselilo v svojo staro čitalnico ljubljansko, kjer je prirejalo predstave do letos, ko se je preselilo v novo deželno gledališče. To je, takó vsaj upamo, namenjeno najprej slovenskemu národu v prosveto in slovenski dramatiki v prospeh!

¹⁾ Posestniki lož v starem gledališči so hoteli svoje pravice do lož prenesti tudi v novo deželno gledališče. Deželni odbor jim ni priznal teh pravic, in zató so se obrnili do višjega upravnega sodišča, katero pa je stvar takó razsodilo, da posestniki lož, to so Nemci, ne morejo prenesti svojih pravic v novo deželno gledališče.

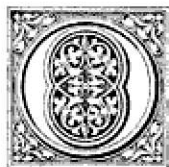

Okolo svetá.

Potopisne črtice. Spisal A. Dolenec.

(Dalje.)

V. Magelhaensov preliv, Punta Arenas in Buenos Aires.

b zori dné 15. vélikega travna smo dospeli do vhoda v Magelhaensov preliv. Zjutraj ob 8. uri se nam je pri solnčnem vzhodu razgrnil krasen razgled na velikanske goré, pokrite z večnim snegom in ledom. Ker so se menjavali prizori takó hitro in je bil vsak veličastnejši od prejšnjega, bili smo ves dan na krovu. Vožnja skozi preliv je precèj nevarna,